

מעדני שבת

פרשת נצבים - וילך תשפ"ו

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

גליון 528

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

עליית הרגל

אין לו קרקע

איתא בגמ' (פסחים ח':) כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל, ושאין לו קרקע אינו חייב לעלות לרגל.

הטורי אבן (חגיגה ב') מדייק ממה ששינוי במשנה שעבדים שאינם משוחררים פטורים משמע שעבד משוחרר חייב בראייה, וקשה הא אין לו קרקע וסתמא דמילתא אקרקע דארץ ישראל קפיד קרא, ולא משכחת לה שיהיה להם קרקע בא"י אלא שדה מקנה החוזרת ביובל, וא"כ למ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ולא קרינן ביה אשר נתן לי א"כ ה"נ לא קרינן ביה ארצך, וא"כ גר ועבד משוחרר היכי משכחת לה שיהיה חייבים בראייה. ומיישב דמשכחת לה קנין הגוף כגון שנשא בת ישראל יורשת נחלה ומתה יורשה וכמ"ד ירושת הבעל דאורייתא דאין חוזרת ביובל. המשנה למלך תמה על הרמב"ם מדוע השמיט דין זה.

קרבן

מי שעולה לרגל צריך להביא קרבן עמו כשהוא בא לעזרה. הרמב"ם (חגיגה א' א') כתב שמי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר 'לא יראו פני ריקם', ואינו לוקה על לאו זה שהרי לא עשה מעשה. הלח"מ מפרש דוקא אם לא הביא הקרבן כלל עובר בל"ת אבל הביא הקרבן אח"כ ברגל כיון דיש לו תשלומין לא עבר על הל"ת. ויש לדון האם כדי לקיים המצות עשה של עליית הרגל מספיק שהוא מביא קרבן אח"כ גם כשהוא ע"י שליח כי הרי כבר היה בעזרה או דלמא מה שהיה בעזרה בלא קרבן אינו כלום וצריך שיבאו עוד פעם לעזרה עם קרבן.

וכעין זה יש לדון במי שבא לעזרה בלילה שהוא אינו זמן הקרבת קרבן האם צריך שיבא עוד פעם בעצמו עם קרבן או מספיק שהוא שולח אח"כ את הקרבן ע"י שליח.

הרמב"ם פוסק מי שבא לעזרה בתוך ימי החג אינו חייב להביא עולה בידו בכל עת שיכנס, שזה שנאמר ולא יראו פני ריקם אינו אלא בעיקר הרגל בלבד שהוא יום ראשון או תשלומי ראשון. ואם הביא בכל עת שיבא מקבלין ממנו ומקריבין אותה לשם עולת ראייה, שהראייה אין לה שיעור.

המנ"ח (ת"צ) כתב אם שלח הקרבן ע"י שליח ולא התראה פנים לא קיים המצוה דראיית פנים. אבל אם שלח הקרבן ואח"כ התראה פנים יצא ידי המצוה של עליית הרגל בקרבן אף על פי שלא היה הקרבן בשעת שנכנס לעזרה ואין צריך להביא עוד בשעת קרבן כשהוא בא בעצמו לעזרה, כמו אם הביא קרבן בשעה שנכנס לעזרה דיכול לבא כל פעם בלא קרבן ה"נ דהו"ל כאלו קיים המצוה של עליית הרגל ובקרבן אף על פי שלא היה בבית אחת.

מלקות

הרמב"ם כתב שהנכנס לעזרה בלא קרבן אינו לוקה משום שהוא לאו שאין בו מעשה. המנחת חינוך מביא שהשאגת אריה (ס' ל"ב) הקשה הא ביאתו לעזרה הוא מעשה, ותיירץ שהאיסור הוא מה שאינו מביא קרבן וזה לא הוי מעשה. ומשנת חכמים מקשה על זה מהמקריב קרבן בלא מלח דלוקין, ולכן הוא תירץ ע"פ דברי הלח"מ משנה ה"ל דיכול להביא הקרבן אח"כ ורק כשאינו מביא אח"כ הוא עובר על הל"ת א"כ הוא בלא מעשה.

כתיב (לא, יא) 'בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם'. איתא בגמ' (חגיגה ג') אמר רבי תנחום חרש באזנו אחת פטור מן הראייה שנאמר 'באזניהם'. הנה שינוי במשנה (חגיגה ב'). הכל חייבין בראייה חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משוחררים החיגר והסומא והחולה והזקן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו.

רש"י מפרש שהמשנה מדברת במצות ראיית עזרה. תוס' מפרשים שהמשנה מדברת בקרבן ובראיית עזרה. תוס' מביא שהירושלמי כתב שהמשנה היא דוקא בראיית קרבן אבל בראיית פנים בעזרה הכל חייבין כמו במצות הקהל שהאנשים והנשים והטף כולם חייבים.

הרמב"ם (חגיגה ב' א') כתב נשים ועבדים פטורין מן הראייה, וכל האנשים חייבים בראייה חוץ מחרש ואלם ושוטה וקטן וסומא וחגר וטמא וערל, וכן הזקן והחולה והרך והענוג מאד שאינם יכולים לעלות על רגליהן כל אלו האחד עשר פטורין, ושאר כל האנשים חייבין בראייה. החרש אף על פי שהוא מדבר אפילו חרש באזנו אחת פטור מן הראייה, וכן הסומא בעינו אחת, או חגר ברגלו אחת פטור, האלם אף על פי שהוא שומע פטור, כי כתיב 'בבוא כל ישראל לראות', כשם שהן באין להראות לפני ה' כך הם באים לראות הדר קדשו ובית שכינתו, להוציא סומא שאינו רואה, אפילו נסמית עינו אחת שהרי אין ראייתו שלימה, ושם נאמר 'למען ישמעו' להוציא מי שאין לו שמיעה גמורה, 'ולמען ילמדו' להוציא מי שאינו מדבר.

קטן

שינוי שם איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפיו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית דברי בית שמאי ובית הלל אומרים כל שאינו יכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית.

רש"י לשיטתו מפרש הא שקטן שיכול לאחוז בידו אביו חייב לא קאי לדין קרבן אלא רק לראיית פנים בעזרה. אבל תוס' לשיטתו מפרשים דצריך גם להביא קרבן. וכתוב ברש"י ותוס' שזה מדרבנן משום חינוך.

הרמב"ם שם פוסק כל קטן שיכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית אביו חייב להעלותו ולהראות בו כדי לחנכו במצות שנאמר 'ראה כל זכורך', ואם היה הקטן חגר או סומא או חרש אפילו באחת אינו חייב לחנכו אף על פי שהוא ראוי לרפואה שאילו היה גדול והוא כך היה פטור.

המרומי שדה (חגיגה שם) כתב שמדברי הרמב"ם משמע שהוא חיוב מן התורה להביא בנו למקדש ולא כמו רש"י ותוס' מפרשים שהוא רק מצוה דרבנן.

תשלומים

שינוי (חגיגה ט'). מי שלא קיים מצות עליית הרגל ביו"ט הראשון של חג יכול להשלימו בכל הרגל. ומאי תשלומין רבי יוחנן אמר תשלומין לראשון, ורבי אושעיא אמר תשלומין זה לזה, מאי בינייהו אמר רבי זירא חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני איכא בינייהו, רבי יוחנן אמר תשלומין לראשון כיון דלא חזי בראשון לא חזי בשני ורבי אושעיא אמר אע"ג דלא חזי בראשון חזי בשני.

כתיב (לא, ב) 'ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי לא תעבר את הירדן הזה', הכתב סופר מבאר ע"פ דברי הרמב"ם בפירוש המשניות מסכת ברכות על המשנה ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה כי מכח היגיעה שיגע תמיד בתורה ונדד שינה נחלש כחו ונתלבנו שערותיו כבן שבעים, וקשה כי הרי בגמ' מבואר שנס אירע לו שנתלבנו שערותיו כבן שבעים, ומתוך שדרך הטבע המתייגע בתורה יוחלש כחו אלא שאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע וקוי ה' יחליפו כח והתורה נותנת חיים וגבורה, וכשראב"ע היה צריך שילבינו שערותיו ויתראה כזקן הוחזר הטבע למקומו ונתלבנו שערותיו. וגם במשה נתקיים קוי ה' יחליפו כח עד יומו האחרון היו כחותיו עמו למען יוכל להנהיג את ישראל בעוז בגבורה כדבעי, וכשהגיע הזמן שיבא יהושע תחתיו אז חזר הטבע למקומה ועזבוהו כחותיו כפי שנות זקנתו, וזה שאמר היום אני מרגיש שאני בן ק"כ שנה אבל עד עכשיו לא הייתי מרגיש כלל שאני זקן.

כתיב (לא, ח) 'ויקרא משה ליהושע כו' ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי כו', האזנים לתורה תמה מדוע הפסיק משה באמצע המינוי של יהושע לדבר על נתינת התורה לכהנים ולזקנים ובמצות הקהל קודם שגמר המינוי של יהושע. ומיישב כדי שלא יאמר יהושע שעל מנהיג ישראל לדאוג רק לכבוש את הארץ ולחלקה לפיכך הוסיף תיכף לומר שעליו לדאוג ללימוד התורה וקיום מצותיה היינו שהכהנים הלויים וזקני ישראל ילמדו תמיד את בני ישראל תורה ומצות, שהרי א"א שהמלך יתעסק בזה תמיד בעצמו, ופעם א' בשמיטה עליו להקהיל את בני ישראל והוא עצמו יקרא את התורה.

כתיב (לא, יב) 'הקהל את העם וכו' וגרך אשר בשעריך וכו'. מהרי"ל דיסקין תמה באיזה גר דיבר הכתוב אי גר תושב בוודאי פטור, ואי בגר צדק למה יהיה פטור דהכתוב הוצרך להזהיר. ומתוך שגר צדק פטור מעליית הרגל כיון דאין לו קרקע בא"י, לכן פירש הכתוב וגרך אשר בשעריך היינו הגר אשר בכל שנה מותר לישוב בכל שעריך ואינו צריך לבוא לירושלים לעליית הרגל, אפי' הכי לשמוע הקהל מחוייב גם הוא לבוא לירושלים.

השפת אמת (אלול שנה תרמד) כתב שהקדמונים כתבו שחודש אלול מרומז בר"ת 'אני לדודי ודודי לי', כן יש רמז בפסוק 'לו אנחנו' שיש קרי וכתוב לו בו' ולא בא', דהיינו שהאדם המבטל את עצמו ואמר לא אנחנו אז לו אנחנו. כי כלל ישראל צריכין להיות מוכנים בלתי לה' לבדו, וזה אני לדודי שיודעין שאין לנו צורך בעולם רק לעשות רצונו יתברך ולהרבות כבודו בעולם, וכפי מה שמבורר אצלנו כן מתברר למעלה דודי לי, כי התגלות כל מיני הארות מהקב"ה הכל רק בעבורינו. וכדכתיב 'את ה' האמרת וה' האמירך' ופירש רש"י לשון תפארת וחשיבות, שבנ"י אין להם דבר חשוב בעולם רק לעשות רצונו יתברך, וכמו כן כביכול אין לפני הקב"ה דבר חביב מכל הברואים כמו חביבות כלל ישראל כדכתיב 'ובך בחר ה' כו' לעם סגולה כו'. והנה בר"ה מתחדש הבריאה וצריכין כלל ישראל מקודם להכין עצמם אליו יתברך, דכתיב 'עיני ה' בה מראשית השנה כו', ראשית השנה הוא תשרי, ואחרית שנה הוא אלול. ויתכן לומר כי אחרית הוא התכלית, כי גלוי לפני הקב"ה שבני ישראל שבים אליו ית"ש בסוף השנה, וזמן התעוררות התשובה בסוף השנה הוא תכלית הנרצה מכל מעשי השנה.